

ПОРІВНЯННЯ КУЛЬТУРНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИНОГРАДІВСЬКОГО ТА ВОЛОВЕЦЬКОГО РАЙОНІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Товт Атілла

Студент-магістр кафедри Туризму та рекреації Мукачівського державного університету; t.attila9312@gmail.com

Закарпаття має надзвичайні можливості у сфері культурного туризму, який являється невикористаним і в наш час. У даній роботі ми намагалися висвітлити можливості двох різнотипних районів Закарпатської області – гірського Воловецького та рівнинного Виноградівського району. За допомогою порівняльного аналізу типів культурно-туристичних пам'яток ми мали на меті представити переваги та недоліки культурного туризму у вищезазначених районах. Картографічні зображення, які були створені за допомогою програми ArcGIS 10.1, надають можливості для оцінки географічного розташування об'єктів дослідження.

АБСТРАКТ

Kárpátalja átlag feletti lehetőségekkel rendelkezik az örökségturizmus terén, de e lehetőségek a mai napig nincsenek kihasználva. Az adott tanulmányban megpróbáltuk felmérni Kárpátalja két eltérő típusú járásának lehetőségeit – a hegyvidéki Volóci és a sík vidéki Nagyszőlősi járásét. Az örökségturisztikai vonzerőcsoportok összehasonlító jellemzésével szándékunkban állt feltárni a fent említett járasok előnyeit és hátrányait az örökségturizmus terén. Az ArcGIS 10.1 szoftver segítségével létrehozott térképek lehetőséget nyújtanak a kutatási objektumok földrajzi elhelyezkedésének értékelésére is.

Вступ

У наші дні туризм являється прогресуючою господарською діяльністю. Чимало регіонів світу розвиваються за допомогою доходів, забезпечених сферою туризму. Такі регіони присутні і в Україні.

Туризм Закарпаття також поступово набирає обороти. Основними причинами цього являється близькість державного кордону з Угорщиною, Словаччиною, Румунією, а також відносно вигідне відношення цін та якості. У той же час, розширюється різноманітність туристичних програм та послуг (фестивалі, культурні

заходи, сільський зелений та кулінарний туризм тощо).

Все це розширює шкалу туристичних продуктів, приєднуючись до існуючих культурних привабливостей (замки, палаци, монастирі та ін.) чи природних багатств (гірськолижні курорти, санаторії і т. д.)

Актуальність нашої роботи визначається тим, що в даній для України економічній та політичній ситуації важливо дати оцінку туристичних можливостей нашого регіону, а також визначити галузеві переваги та недоліки досліджуваної території.

Мета нашої роботи – дати характеристику найважливіших культурних пам'яток Виноградівського та Воловецького районів, а також висвітлити головні проблеми місцевого туризму.

У процесі дослідження велику увагу було приділено аналізу фахової літератури та безпосередній роботі на місцевості. Було проаналізовано літературні джерела як вітчизняного, так і іноземного походження, які дали змогу визначити головні історичні, природничо- та соціально-географічні, а також культурні аспекти туризму районів. Під час роботи на місцевості ми відвідали найбільш важливі,

на нашу думку, культурні пам'ятки (сучасний стан яких у фахових літературних джерелах не описується), оцінили їх якісні показники, взяли інтерв'ю у керівників закладів тощо.

Отже, об'єктом нашого дослідження являється Виноградівський та Воловецький район Закарпатської області, а детальніше – стан їх культурних пам'яток, важливих з точки зору масового туризму краю. Територія Виноградівського району складає 697 кв. км, а населення – 119,8 тис. осіб. Воловецький район займає територію 599 кв. км, на якій проживає 24,3 тис. осіб (ДССГУСЗО, 2015).

Рис.1. Адміністративна карта Закарпатської області

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

Результати дослідження

За природними та суспільно-економічними особливостями райони знаходяться у різних туристичних мікрорегіонах. Виноградівський район (разом з Берегівським та Хустським районами) відноситься до Південного туристичного мікрорегіону Закарпаття, серед основних туристичних об'єктів якого можна виділити пам'ятки культури, значна частина яких зосереджена у районних центрах, а також сільський туризм. Воловецький район (разом з Перечинським, Великоберезнянським, Свалявським та Міжгірським районами) відноситься до Північного туристичного мікрорегіону, у якому головну роль приділено оздоровчому та еко-туризму (Berghauer S., 2012).

На основі створеної нами бази даних культурно-туристичних об'єктів, на території Виноградівського району виявлено 16, а на території Воловецького району 9 значних пам'яток, розташування яких зображено на рисунках 2 і 3.

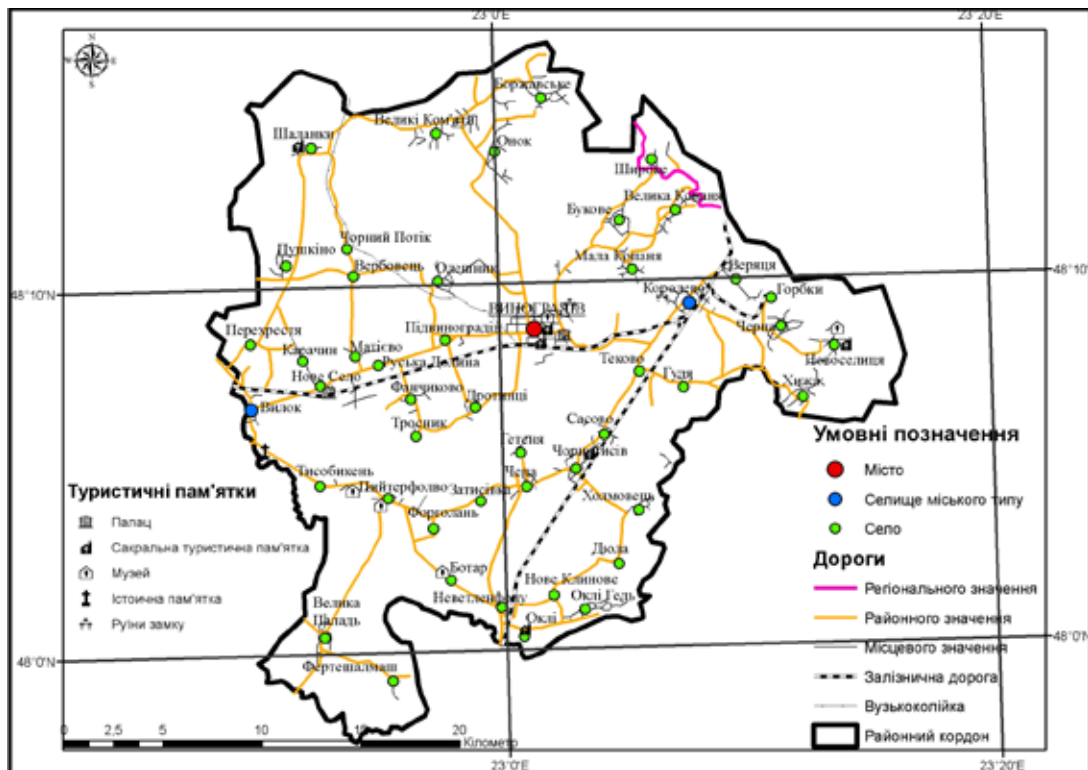

Рис.2. Карта культурно-туристичних пам'яток Виноградівського району Закарпатської області

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

У процесі роботи, з урахуванням їх історичних, культурних та суспільних особливостей, культурні пам'ятки Виноградівського та Воловецького районів були класифіковані у наступному порядку:

1. Історичні пам'ятки
2. Музеї
3. Сакральні туристичні пам'ятки
4. Палаці
5. Руїни замків.

«Пам'ятками історії та культури є споруди, пам'ятні місця і предмети, зв'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства і держави, твори матеріальної і духовної творчості, які становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність» (zakon3.rada.gov.ua).

У процесі дослідження на території Виноградівського району було виділено всього одну визначну історичну пам'ятку – монумент Турул неподалік від смт. Вилоч. Вона присвячена пам'яті про першу переможну битву угорських куруців проти імперських військ Австрії під час націо-

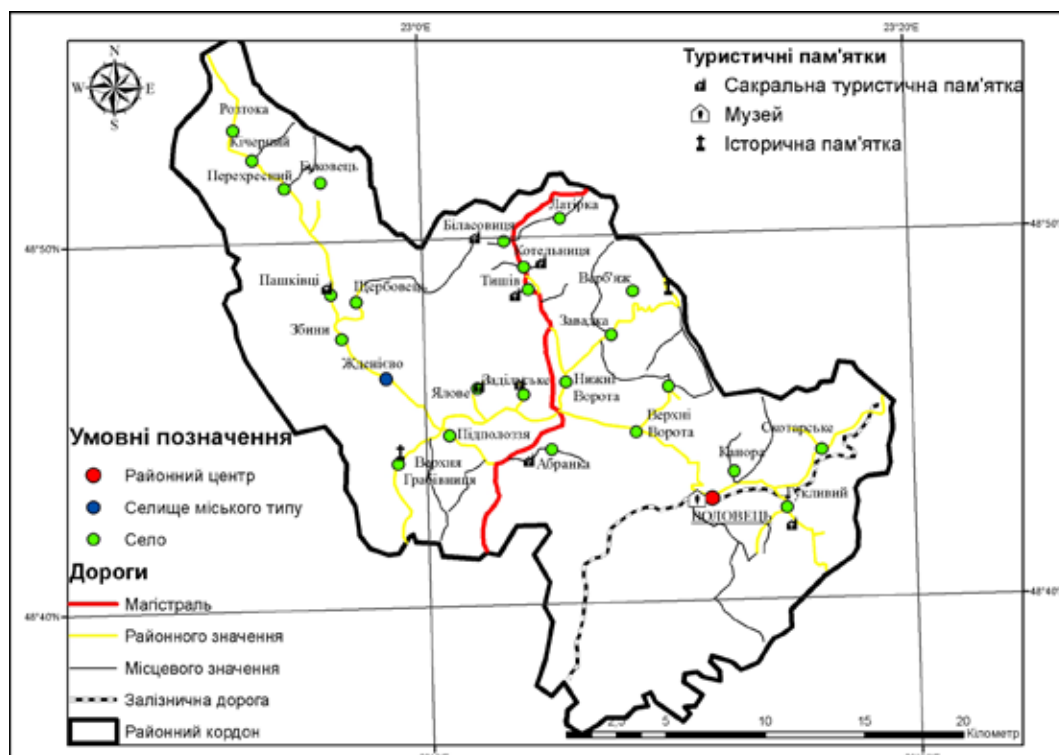

Рис.3. Карта культурно-туристичних пам'яток Воловецького району Закарпатської області

Джерело: Закарпатська область, М: 1:250 000, 2012; власна редакція

Для визначення сутності історичної пам'ятки, необхідно з'ясувати саме поняття. У Законі України «Про охорону культурної спадщини» знаходиться наступне визначення історичної пам'ятки:

нально-визвольної боротьби 1703-1711 років під керівництвом Ференца Ракоці II. Уперше монумент був встановлений у 1906 році, але у 1945-му радянська влада зруйнувала його. У результаті громадської

ініціативи 16 липня 1989 року монумент був відновлений (Deschmann A., 1990). З тих пір об'єкт включений до численних туристичних програм, які орієнтуються в основному на угорських відвідувачів.

У Воловецькому районі знаходяться дві історичні пам'ятки: пам'ятник на Верецькому перевалі та залишки оборонної системи «Лінія Арпада» неподалік села Верхня Грабівниця. Вони символізують різні періоди в історії угорського народу. Обидві пам'ятки дуже популярні серед туристів. Пам'ятник на Верецькому перевалі є одним з найпопулярніших серед угорських відвідувачів туристичних привабливостей. За останні десятиліття Верецький перевал став місцем паломництва угорського народу. Про це свідчить і те, що Товариство угорської культури Закарпаття (КМКС), сумісно з Урядом Угорщини вирішили вшанувати цю історично важливу місцевість, поставивши поблизу нього монумент. Архітектор монумента, Петер Матл, створив багатогранну систему символів, яка зображає елементи культури не тільки угорського, але й сусідніх народів (Kovács S., 2006).

У Виноградівському районі знаходиться п'ять музеїв різного етнографічного та тематичного спрямування. Експонати цих закладів намагаються висвітлити історію, мистецтво, звичаї, традиції, кулінарію та побут окремих народів краю. Серед музеїв є такі, що мають угорську тематику, й такі, які більше висвітлюють українські чи русинські традиції. Вони розташовані у різних куточках району: у адміністративному центрі (Виноградівський історико-етнографічний музей), на півдні (у селах Пийтерфолво, Тисобикень та Ботар), а також на північному сході (у с. Новоселиця). Середня відвідуваність цих об'єктів становить приблизно 2500 осіб на рік. На території Воловецького району

знаходиться тільки один музей – Воловецький історико-краєзнавчий музей, у якому представлені звичаї та побут населення, що проживало на Верховині.

Третю тематичну групу культурно-туристичних пам'яток складають сакральні об'єкти. Сакральний туризм – це вид туризму, коли гість під час відвідування конкретних пам'яток створює зв'язок між собою та потойбічним світом. У широкому розумінні сакральне – все те, що стосується Бога, релігії, потойбічного світу, ірраціональності, все, що суперечить звичайним поняттям та явищам (Kljár M. – Sándor F., 2013).

Серед сакральних пам'яток Воловецького району потрібно виділити знамениті русинські дерев'яні храми. Вже починаючи з XV–XVI століття будувалися дерев'яні церкви на Закарпатті, але золотим віком будівництва стало XVII–XVIII століття. В основному храми представляють 2 стилі (готика та бароко) і чотири типи (бойківську, лемківську, гуцульську та долиняцьку) (Horváth Zoltán Gy. – Kovács S., 2002).

У Воловецькому районі розташовано шість русинських дерев'яних храмів. Названі церкви були побудовані в різні періоди: найстаріший храм (с. Гукливий) було побудовано у XVIII столітті, а наймолодший (с. Пашковець) – на початку XX століття. За довгі роки існування храми пережили багато подій, у тому числі зміну покрівельного матеріалу дахів чи політику атеїзму радянської влади (Сирохман М., 2008).

У Виноградівському районі знаходиться шість визначних сакральних туристичних пам'яток. Вони являються церквами різних релігійних громад: римо-католицької у м. Виноградів та с. Чорнотисів; протестантської-кальвіністської у с. Шаланки та с. Оклі; греко-католицької у с.

Новоселиця та монастир францисканців у м. Виноградів. Всі вони мають багату історію і, крім Новоселицької, всі вони діючі. Саме про останню розповімо детальніше.

Церква розташована у с. Новоселиця, що знаходиться у східній частині району. Церква є дерев'яною, була побудована у 1669-му році і присвячена Богородиці Діви Марії. У 1960-му році церкву було внесено до архітектурних пам'яток України і, починаючи з того часу, в ній перестали проводити Богослужіння. Останню реставрацію об'єкта було проведено у 1981-му році і в даний час вона являється частиною Новоселицького етнографічного музею (Сирохман М., 2008).

Четверта група культурно-туристичних пам'яток – це палаци. Вони розташовані у двох поселеннях Виноградівського району – у м. Виноградів та у с. Нове Село. Обидві споруди були побудовані заможними угорськими родинами Перені та Уйгейі на зламі XVI–XVII століть. У Виноградівському палаці родини Перені зараз знаходиться відділ освіти Виноградівської райдержадміністрації (Deschmann A., 1990).

Палац родини Уйгейі у Новому Селі знаходиться у значно гіршому стані. Після Великої Вітчизняної війни будинок служив загальноосвітньою школою, а пізніше – закладом дошкільного виховання. Після 1980-го року його повністю закрили. Наразі будівля знаходиться у жахливому стані (Marosi A., 2015). У 2014 році право власності на палац передано Угорській молодіжній греко-католицькій організації Закарпаття, серед планів якої є реставрація будівлі та створення у ній греко-католицького молодіжного центру.

П'яту тематичну групу туристичних пам'яток Виноградівського району утворюють руїни замків Канко (м. Виноградів)

та Ньюлаб (сmt. Королево). Перші письмові згадки про ці спорудження датовані XIII–XIV століттям. Обидві замки були частиною оборонної системи «депу», і мали стратегічне військове значення. Але з-за ворожнечі між імператорами Габсбурзької імперії та сім'ями, які володіли цими замками, вони були зруйновані вщент. Лише частина стін залишилися у згадку для нащадків (Deschmann A., 1990).

Порівняння культурно-туристичних пам'яток

На основі літературного аналізу ми дійшли деяких висновків стосовно культурно-туристичних пам'яток Виноградівського та Воловецького районів.

У випадку двох груп (руїн замків та палаців) не маємо основ для порівняння на рівні районів, так як пам'ятки цих типів розташовані тільки у Виноградівському районі.

За кількістю музеїв спостерігається значна перевага Виноградівського району. На його території розташовано 5 музеїв, а на території Воловецького району – лише один. За історичною цінністю перевага також на боці музеїв Виноградівщини, тому що з 5 музеїв 4 засновано значно раніше, ніж Воловецький історико-краєзнавчий музей.

Група історичних пам'яток не відображає значні відхилення у районному вимірі. За нашою думкою, пам'ятки, які розташовані у згаданій групі, не слід порівнювати між собою, так як вони уособлюють окремі періоди історії угорського народу.

Група сакральних туристичних пам'яток являється найбільш вирівняною – у обох досліджуваних районах знаходиться по 6 храмів. Ця група надає можливості для

багатогранного порівняння за різними характерними рисами:

1. Час будівництва: церкви, які розташовані у Виноградівському районі, мають минуле, що вимірюється багатьма століттями. Найдавнішою церквою Виноградівщини являється Виноградівська римо-католицька церква, побудована ще у XII столітті; наймолодшою ж являється дерев'яний храм у с. Новоселиця, побудований у XVII столітті. На відміну від цього, дерев'яні храми Воловецького району значно молодші – найстаріша церква була побудована тільки у XVII столітті (с. Гукливию).
2. Типи церков: головним питанням з точки зору цього параметру виступав матеріал, з якого побудована дана церква (камінь чи дерево). На території Воловецького району перевага на боці дерев'яних храмів, а у Виноградівському – на боці кам'яних.
3. Релігійна приналежність: храми Воловецького району входять у підпорядкування греко-католицької церкви, а у Виноградівському районі картина є більш різнобарвною: по дві церкви представляють кожен історичну конфесію (римо-католицьку, греко-католицьку та протестантсько-кальвіністську).
4. Активне використання: за цим параметром вимальовується повна рівновага, так як у кожному районі зовсім не використовується по одній сакральній туристичній пам'ятці.

Висновки

Вже здавна відомо, що природні ресурси та багатства як Виноградівського, так і Воловецького району заслуговують на значні капіталовкладення для розвитку масового

туризму. Але не менш важливими з цієї точки зору є культурно-туристичні цінності краю, у яких також криється великий потенціал.

На жаль, проблеми спостерігаються і у сфері туризму зазначених територій. Найбільш вагомими серед них є наступні:

1. Периферійне положення відносно основних туристичних маршрутів, які пролягають у Закарпатській області, і, в результаті цього, мала кількість відвідувачів.
2. Незадовільний стан транспортної інфраструктури – дороги районного і місцевого значення, а також залізничні вокзали (якщо такі є) знаходяться у жахливому стані.
3. Недбале відношення до туристичних пам'яток – частина цих пам'яток у такому занедбаному стані, що їм негайно потрібна реставрація.
4. Вузька інформаційна база – туристичні об'єкти погано висвітлені у засобах масової інформації.
5. Державне фінансування закладів – внаслідок того, що лише незначна частка державного та місцевих бюджетів спрямовується на культурну діяльність, фактично неможливо виділити належні кошти на покриття інших витрат (реставрація, поліпшення інфраструктури тощо).

Надіємося, що названі проблеми турбують не лише нас, але й керівників (у тому числі галузі туризму) вищезазначених районів, у результаті чого вони приймуть відповідні рішення та запровадять необхідні зміни для налагодження зазначених гострих недоліків.

Список літератури

- BERGHAUER SÁNDOR: *A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) (Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében)*. Pécs, 2012, PhD-értekezés.
- DESCHMANN ALAJOS: *Kárpátalja műemlékei*. Budapest, 1990, Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület.
- HORVÁTH ZOLTÁN GYÖRGY–KOVÁCS SÁNDOR: *Kárpátalja kincsei*. 2002, Masszi Kiadó–Romantika Kiadó.
- KLJÁP МИХАЙЛО–СÁNDOR FEGYIR–PALKÓ GYULA: *A turizmus korszerű válfajai*. Kijev, 2013, «Знання» Kiadó.
- KOVÁCS SÁNDOR: *Verecke. Földrajzi és történelmi barangolás a vidéken*. Budapest, 2006, Hungarovoxx Kiadó.
- ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ. ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ СТАТИСТИКИ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ (ДССГУСЗО): *Закарпаття у демографічному вимірі*. Ужгород, 2015, Статистичний збірник.
- СИРОХМАН МИХАЙЛО: *П'ятдесят п'ять дерев'яних храмів Закарпаття*. Львів, 2008, Видавництво Грані-Т
- ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ. Політико-адміністративна карта. 1:250 000, Київ, 2012 Видавництво «Картографія».
- MAROSI ANITA: *A tiszaujhelyi kúria*. Internet, 2015. Weboldal: <http://www.karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma/karpatalja-ma-a-tiszaujhelyi-kuria/>. Utolsó letöltés dátuma: 2016. január 13.
- UKRAJNA TÖRVÉNYE *A kulturális örökség védelméről*. Internet, 2000. Weboldal: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. Utolsó letöltés dátuma: 2015. október 22.